

Torben Brostrøm

Skud i tågen

Når vi interesserer os for litteratur, skyldes det i al almindelighed litteraturen. Den har noget vi ikke har. Den er ikke altid praktisk tilgængelig, nu hvor bogpriserne er blevet så store, at heller ikke bibliotekerne køber så mange bøger, men flere og flere finder dog frem til digtningen, også selv om den har sin utilgængelighed, når man endelig står med bogen i hånd.

Det sker, at man får brug for litteratur, når man skal have noget bestemt at vide. Eller når man mangler ideer til en festtale. Tænkes kan det også, at man har mødt et interessant menneske, får at vide hun er forfatter og derefter strategisk giver sig til at læse, hvad hun har skrevet for at lære hende nærmere at kende. Men i alt væsentligt læser vi romaner, noveller, digte m.m. fordi de er underholdende på en egen ophidsende måde.

Derfor skal litteraturforskningen heller ikke undlade at beskæftige sig primært med teksterne for at se, hvordan det er fat med dem. Det er mærkeligt nok en ret ny opfindelse, dette som personlig læser at gå tæt på teksten og se hvad der sker. *Oplevelsens* æstetik, som turde være anledningen til den moderne uenighed om forskningen, blev først almindelig i romantikkens tid. Traditionen for at beskæftige sig med udenværkerne var ikke dermed forbi, for så intensiveredes også studiet af *forudsætningerne* for, at værkerne blev skabt. Og det er nok blevet den form for litteraturforskning, som har bredest appel til både forskere og læsere: studier i relationen mellem ideer og værker, mellem materielle forhold og ordkunst og især mellem forfatterpersonlighed og kunstnerisk udtryk. De fleste almindelige boglæsere foretrækker klart bøger om forfattere frem for bøger om litteratur, når de da ikke lige holder sig til selve digtningen.

Det er stadig vigtigt for nogle læsere og forskere at finde ud af, om Georg Brandes var en Don Juan, om han var det fra starten, eller om han gik hen og blev det. Og elementært spændende er det da at vide noget om underlige menneskers underlige sindelag og handlinger, især fordi disse på deres måde kommer til udtryk i de værker, som er

---

Torben Brostrøm er professor i dansk litteratur ved Danmarks Lærerhøjskole.

hele anledningen. Væsentligst i Georg Brandes' tilfælde forekommer det mig at være, at hans forførelseriske egenskaber kommer frem som både krops- og hovedstrømninger i hans *bøger* og dermed skaber tekstens lyst og læserens begær.

Interesseforskydningen til den anden side: tekstens modtagelse, dvs dens interne sendeapparat, dens eksterne virkning, bøgernes historie, er fornuftige og legitime interesser, så sandt læseren ikke kan tænkes væk og også fortjener sin egen historie.

Ingen kan have patent på den rette kritik og forskning. Der er som i

andre lystforhold utallige behov at tilgodese, skønt de alle udgår fra den intime berøring. Den kan aldrig negligeres. Man kan blive træt af nærlæsningens pornografiske close up og rekreere sig med total-optagelser, men må dog vende tilbage til det tætte samvær.

At *forstå* hvad der står i teksten er måske en mere kompliceret forretning, end læseren drømmer om. Det véd enhver, der har snuset til symptomallæsningens ideer, til strukturalismen og især dekonstruktionismen. Hvor strukturalismen reducerer teksten til et sæt konventioner og modelvarianter, sætter poststrukturalismen og dekonstruktionen tekstens uafsluttede og uafsluttelige betydninger på spil, ved at betone *læserens* handlinger og unddrage sig det diskursive fællesskab.

Hermeneutikken interesserer sig for tekstens fuldkommengørelse i tolkningen. Læseren tolker sammenhæng frem. Heri kunne den ligne nykritikken, der mest interesserer sig for modernismens tekster og deres splittede lemmer, hvor den påviser, at der dog er en sammenhængende struktur i splittelsen. Dekonstruktørerne elsker derimod harmoniske tekster og læser på egne vilkår en splittelse frem. *Cherchez la fissure!* De har ingen egentlig instans til afgørelse af, hvorfor én læsning skal foretrækkes frem for en anden, en grammatisk eller en retorisk læsning, eller hvad man nu skal hitte på.

Alle problemer opstår – ikke af sig selv, men af fiktionstekstens egenart, dens ukendthed, som Anders Olsson taler om i *Den okände texten* (1987). Den tillader så meget. Den er terra incognita, terrain vague. Der er en metafor, som slet ikke ønsker at være andet. Deraf forskernes desperation og legelyst.

Enhver tolkning er et skud i tågen. Man går efter lyden, hører sang i tågen: Spil, spillemand, spil! Fatter sit våben og fyrer løs. Man rammer, men håber ikke, at de sidste ord uden videre dør i knaldet, som det sker i Jacobsens novelle.

J.P.Jacobsen er en af de forfattere, der som person tiltrækker sig læsernes opmærksomhed. Mild og streng af karakter, med antenneskæg og melankoli, med seksuelle hæmninger og dårligt helbred. En søvnløshedens hoste lyder mere og mere i teksterne. Svært ikke at se og næsten høre ham, skønt ret få billeder er gemt og ingen fonograf var opfundet. Der har været nok at tage fat på for biodynamiske psykologer. Men så stærkt lever teksterne selv, så få de end er, at de har inviteret kloge analytikere til at følge deres eget labyrintiske liv, altså både teksternes og forskernes, og ladet det være nok. Teksterne henviser til sig selv og til læserne, i hvem de jo bliver til. Dér sidder vi i den lille grønne stue, fortolkningens forstue, indrettet på at »tjene

som gennemgang til den øvrige flugt af værelser«, som novellen siger i sin optakt. I hjørnerne står der minsandten en fuglebøsse, en tørstig calla og et par medestænger, som tilmed har snøret et par handsker fast. Tydeligere kan en tekst ikke kalde én indenfor ved at fremlægge redskaberne. Den minder yderligere en om, at man skal huske bagagen fra læsningen af det øvrige forfatterskab, idet teksten nu sætter lyset på sceneriet: »det var sent på eftermiddagen. I en stor og gylden stime strøg sollyset ind gennem en af de øverste ruder og dalede ned midt mellem bregnerne.«

Inden det fortælles direkte, meddeles det således, at Det er stævnemødets time! / I en stor og gylden stime / stryger lyset fra min lampe / over haven, over hegnet, over langt, langt bort, – som det hedder i digtet, skrevet et par år tidligere. Der er det den ventende kvinde, hvis lysende længsel lokker elskeren til, men hvor mødet ikke kommer i stand, fordi elskov og tro og bedrag følges ad. I novellen sidder den skumle Henning og lur på Agathe, som skæmter med sin forlovede, der højt til hest snakker med hende ude fra gårdspladsen.

Vi kan snart vide, at det aldrig kan gå godt med dem, men er ved godt mod, fordi alt tyder på, at det vil lykkes med læsningen. Sporene er lagt til rette med en lyst, der modsiger det bedrøvelige indhold.

Jeg har i øvrigt ingen onde ord til dem, der ikke har nok i tekstens lyst, men lader deres lampelys stryge over haven og hegnet og langt, langt bort til mange sider, eller til dem, som lader lyset i gyldne strimer stryge ind ad de øvre ruder, ind mod teksten. Alt hvad der går ud over teksten, nedover teksten kan være af interesse. Den, der går *uden om* teksten, er hjemfalden til tågerne og den visse skæbne.

Dogmatisk litteraturkritik kan have interesse en tid. Nu er tiden sådan, at dogmerne er så mange, at de støder kanterne af hinanden og energierne strømmer mere frit. Der er brug for at kritikere, forskere *kan* forskelligt. For at sprede tågerne.